

בצאת When Israel went out of Egypt, the House of Jacob from a people of a foreign tongue, Judah became His holy [nation], Israel, His domain. The sea saw and fled, the Jordan turned backward. The mountains skipped like rams, the hills like young sheep. What is the matter with you, O sea, that you flee; Jordan, that you turn backward; mountains, that you skip like rams; hills, like young sheep? [We do so] before the Master, the Creator of the earth, before the God of Jacob, who turns the rock into a pool of water, the flint-stone into a water fountain.¹

On Rosh Chodesh and the last six days of Pesach omit the following paragraph:

לא Your Name bestow glory, Lord, not for our sake, but for the sake of Your Name bestow glory, because of Your kindness and Your truth. Why should the nations say, "Where, now, is their God?" Indeed, our God is in heaven, whatever He desires, He does. Their idols are of silver and gold, the product of human hands. They have a mouth, but cannot speak; they have eyes, but cannot see; they have ears, but cannot hear; they have a nose, but cannot smell; their hands cannot touch; their feet cannot walk; they can make no sound in their throat. Those who make them will become like them — all who put their trust in them. Israel, trust in the Lord; He is their help and their shield. House of Aaron, trust in the Lord; He is their help and their shield. You who fear the Lord, trust in the Lord; He is their help and their shield.²

יי The Lord who is ever mindful of us, may He bless: May He bless the House of Israel; may He bless the House of Aaron; may He bless those who fear the Lord, the small with the great. May the Lord increase [blessing] upon you, upon you and upon your children. You are blessed by the Lord, the Maker of heaven and earth. The heavens are the Lord's heavens, but the earth He gave to the children of man. The dead cannot

1. Psalm 114. 2. Ibid. 115:1-11.

בצאת ישראל ממצרים, בית יעקב מעם לעז: היתה יהודה לקרשו, ישראל ממשולתיו: הים ראה וינס, הירדן יסב לאחור: ההרים הקדו באילים, גבעות כבגי צאן: מה קרהים פי תנום, הירדן הסב לאחור: ההרים הקדו באילים, גבעות כבגי צאן: מלפני ארון חולי ארץ, מלפני אלה יעקב: ההפכי הציור אנם מים, הלקיזש למענו מים:

בר"ט וכוה"ט ע"פ שני ימים האחרונים של ספח מלגין זכ:

לא לנוי, לא לנוכי לשמך הנוכח, על חסדך על אמתך: לקח יאמרו הנונים, איה נא אלהיך: ואלהינו בשמים, כל אשר חפץ עשה: עצביהם כסף וזהב, מעשה ירי אדם: פה להם ולא ידברו, עיניהם להם ולא יראו: אזנים להם ולא ישמעו, אף להם ולא יריחו: יריהם ולא ימישו, רגליהם ולא יתקכו, לא יהנו בגרונם: כמותם יהיו עשייהם, כל אשר בפה בהם: ישאל בפה ביי, עזרם ומגנם הוא: בית אהרן בפה ביי, עזרם ומגנם הוא: יראי יי בפה ביי, עזרם ומגנם הוא: ע"כ יי זכרנו יבך, יבך את בית ישראל, יבך את בית אהרן: יבך יי, הקטנים עם הגדלים: יסוף יי עליכם, עליכם ועל בניכם: ברוכים אתם ליי, עשה שמים וארץ: השמים שמים ליי, והארץ נתן לבני אדם: לא הכרתים

יהללו

ה' א' ט' והלל' קי' : ט' כ' כב' :

אתה, וכן הודו, כולם כופלים עד שיהיו הפסוקים שכופלים עשרה פסוקים. וכל זה אינו אלא מנהג בעלמא, ועיקר מעמא הוא ליפות הקריאה ולהגדיל שבח הש"י ולהודו בשירו על רוב חסדיו אשר עשה ועושה עמנו, לכן לא אאריך במעמים א.

ועוד מעם אחר שמדלגין בהלל בראש חודש, משום דראש חודש הוא יום סליחה וכפרה טו לכפר על התינוקות משום אסכרה שהיה רגיל ליפול עליהם, וקרנן ראש חודש מכפר עליהם, וכיון שהוא יום כיפור וסליחה, הוי כמו ראש השנה ויום הכיפורים שהם ימי הדין, ואין אומרים שירה גמורה ג] (ח): * הג"ה ועיין לקמן סימן תקפ"ד סעיף א'.

ד וכיון שאין קורין אותה אלא בדילוג, אין חמור לענין הפסק כק"ש כמו שהוא הדין כשגומרין אותו שדינו כק"ש: * הג"ה ועיין לקמן סימן תפ"ח סעיף א': אבל בראש חודש שקורין אותו בדילוג אינו כן, אלא טו אף באמצע שואל בשלום אדם נכבד שצריך לנהוג בו כבוד ומשיב שלום לכל אדם, אבל בענין אחר לא יפסיק.

ה ואם הפסיק ושהה אפילו שהה בו כדי לגמור את כולה ואפילו שהה מחמת אונס שעכבוהו מלקרות, אין צריך לחזור לראש, כיון שקורין אותו בדילוג (ח): * הג"ה ועיין לעיל סימן ס"ה סעיף א' וצסימן תפ"ח סעיף א' וצסימן תמ"ד סעיף ד' וצסימן תר"ל סעיף ה': קרא ופעם ואינו יודע היכן טעה יחזור לראש הפרק, ודוקא שאינו יודע היכן טעה, אבל אם נזכר שאמר כל הפרק ודילג פסוק אחד, יחזור לאותו פסוק ויקרא משם ואילך: * הג"ה ועיין לעיל סימן ס"ד סעיף ז'.

תחלה וסוף, מתחלה מברכין לקרות הלל: * הג"ה ועיין לקמן סימן תפ"ח סעיף א': ולבסוף יהללך. ומצאו להם סמך לקרות הלל (בראש חודש) מפני שרמזהו דוד בתהלים במזמור [ק] הללויה הללו אל בקדשו, שאמר י"ב פעמים הללו כנגד י"ב חדשים, ולפיכך אנו כופלים כל הנשמה תהלה יה, משום שנה מעוברת שיש בה י"ג חדשים: * הג"ה ועיין לעיל סימן נ"א סעיף (ז') (ט'): אבל אין גומרין אותו אלא קורין אותו בדילוג, שמתחילין הללויה וקורין עד חלמיש למעיינו מים, י"ב ומדלגין לא לנו ומתחילין י" זכרנו, וקורין עד ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה, ומדלגין אהבתי עד כל האדם כוב, ומתחילין מה אשיב עד הודו, ועד כאן קורין כל הציבור ביחד, ואחר כך מתחיל הש"י לברו הודו מפני שהוא פסוק של שבח ביותר, ואומר החזן לקהל שיודו ליי' על כל חסדיו שעושה עמנו, ועונין הקהל אחריו, ואח"כ י" אומר החזן יאמר נא ועונין הקהל אחריו הודו, וכן יאמרו נא בית אהרן ועונין הקהל הודו, וכן יאמרו נא יראי יי' ועונין הקהל אחריו הודו, מפני שכולה שבח והודיה על חסדי הש"י, ואח"כ מתחילים הקהל יחד מן המצר.

ג ובפולין פסוקי אורך, ואבן מאסו, ומאת יי', וזה היום, י' ומעם כפילותם צריך פירוש אורך, עיין בפרק ערבי פסחים [קט ע"א], ומתחיל החזן אנה יי' הושיעה נא, ועונין הקהל אחריו, וכן באנא יי' הצליחה נא. ואע"פ שהוא פסוק אחד חולקין אותו, מפני שאמרוהו שני בני אדם, חציו אמרו דוד, וחציו אמרו אחיו כדאיתא בפרק ערבי פסחים [שס ע"ש]. ואחר כך מתחילין הצבור ביחד ברוך הבא, וכופלין אותו בן, וכן אל יי' ויאר לנו, וכן אלי

הגהות מוהר"א אזולאי

ישראל וסביבותיה עכ"ל וכתב הריק"ש ז"ל, והרמב"ם חולק ביחיד, ונ"ל שהיחיד כשקורא אותו בציבור טוב לקרותו מיושב כדי שלא יעבור בפומבי על דברי הרמב"ם. ונ"ל שמעמו לאסור ביחיד משום הך דכל הקורא הלל בכל יום נעקר מן העולם, ומשום הכי סבר רב לאפסוקינהו, ודוקא ציבור קורין מפני המנהג אבל לא יחיד, וכן נהגו הראשונים לקרות מיושב כשעת קריאת התורה או היו אומרים אותו עם הציבור קודם תפלה. ב] ובספר לא נהגו כן. ג] מצאתי בשם הגאונים ז"ל מגין שאומרים הלל בראשי חדשים, מציינו שרמזו דוד בתהלים הללויה הללו אל בקדשו וגו' י"ב פעמים הללו כנגד י"ב חדשים, ומשמע הללו אל בקדשו על קדוש החודש הללויה, ולפיכך אנו כופלין כל הנשמה תהלה יה הללויה על שנה מעוברת שיש בה י"ג חדשים. ואין קורין את ההלל אלא בתפלת שחרית, מספר תניא. [בכת"י כתב נכד המחבר מוהר"א יצחק, ויש לדקדק שאינם אלא י"א חדשים, מפני שראש חודש תשרי אין אומרים בו הלל].

אליה זוטא

דאם אין מצויין שנים אין צריך להטריח אחריהם. וכתב בכלבו דטוב לאומרו עם הצבור אף קודם שהתפלל:
(ז) עיין סימן קל"א בדין הלל בבית אבל:
(ח) משמע דבימים שאין קורין בדילוג חוזר לראש כששהה מחמת אונס, וכן פסקו אחרונים:

אליה רבא

עניינים (צנימין זאב סי' ספ"ח כנסת הגדולה הגהות טור):

יג אומר החזן וכו' יאמר נא וכו'. ולריך לשמוע מפי החזן ואם לא שמע יאל, ומוטב שיאמר צעמנו צנחת (גמ' פרק ג' דסוכה ג' ע"ח, מג"א סק"מ):

(סעיף ג) יד ופעם בפעולות וכו'. ור"ד אבודרהם [עמוד קאד] כתב שאמרוס ישי ודוד ואחיו ושמואל, ומפני כבודם כופלים אותם להראות שאנו חושבין כל פסוק מהם כפרשה צפני ענמה. דין הלל צניח אצל עיין סי' קל"א [א"ר] ס"ק י':

טו לבפר וכו'. כדאמר זמן כפרה לכל תולדותם, דמיוס שנתלו המאורות נפלה אסכרה צמינוקות [מענית טו ע"ג, מטה משה סי' תקנ"ד]:

(סעיף ד) טז אף באמצע וכו'. ואם תאמר כיון שיחיד מברך עליו

עם הצבור. וכתב הכלבו [סי' נג טו ע"א] אם נא לצית הכנסת סמוך להלל יקרא הלל תחילה עם הציבור ואחר כך יתפלל ע"כ. וכשאומר פסוקי דמרה יפסיק ויאמר הללויה, דלא גרע ממזמורים שמוסיפין בשנה צלל צרכה מחלה וסוף, ויסמוך על צרכה צרוך שאמר ושתצת, כיון דהרבה פוסקים [ע"י מג"א סק"ן] שלא יברך, אצל צימים שגומרין הלל לא יאמר אותו צלמנע פסוקי דמרה, דלא לכ"ע צריך צרכה. נשים פטורות מכל הלל, שמנזות עשה זומן גרמא הוא, ולכך אין יכולין להזיף אחרים ידי חובתן [מג"א סק"ה]. מי שינא מוילא אינו נקי צין יחיד צין צבור, ואם יודע לענות צריך לענות אחריו הללויה אף שלא יאל:

יב ומדלגין לא לנו וכו'. מפני שפרשת לא לנו ופרשת זכרנו צרוז עניינים שזוין, וכן פרשת אהנמי ופרשת מה אשיב שוות במקלת

הגהות והערות

תכב א] הג"ה ועוד טעם אחר והיינו מפני שמאורך ואילך יש פרשה כפולה כולה (הג"ה מרפו"ר שהלבוש השמיט):

שלא הגיעו לומר אהבתי של הקריאה האחרונה¹⁸⁵.
 קריאת הלל זו יש מן הראשונים סוברים שהיתה
 בזמן שחיטת הפסח ולא בזמן הקרבתו, שאין אומרים
 שירה על ההקרבה, שהיא אכילת מזבח, אלא על
 היין, היינו בשעה שמנסכים יין על גבי המזבח,
 ופסח אין לו נסכים¹⁸⁴, ויש סוברים שקריאת ההלל
 היתה משעת שחיטה עד סוף שעת ההקרבה¹⁸⁵.
 הלויים הם היו הקוראים את ההלל¹⁸⁶, ויש
 מהראשונים כתבו שישראל שבכיתות שהביאו את
 הקרבן הם היו קוראים¹⁸⁷.
 פסח שני אף הוא טעון הלל בעשייתו¹⁸⁸, שלא
 מיעט פסח שני מהלל מפני שאינו מקודש לחג¹⁸⁹
 אלא בלילה בשעת אכילת הפסח, כמו שכתוב:
 בליל התקדש חג, ולא ביום¹⁹⁰, ועוד שאי אפשר
 שישראל שוחטים את פסחיהם ולא יאמרו הלל¹⁹¹,
 וכיון שהוא דבר מצוה טעון הלל¹⁹².
 הבכורים בשעת תנופתם¹⁹³ יש סוברים שמעונים
 הלל¹⁹⁴.

אף הצבור אינו קורא מן הדין, ויחיד שאמרו הוא
 מפני שכל זמן שאין כל ישראל מתקבצים יחד,
 אמילו הם כמה אלפים, יחידים נקראים²⁰⁰. ומכל
 מקום מנהג הוא לקרוא את ההלל בצבור²⁰¹. בימי
 האמוראים לא נהגו בקריאת הלל בראש חודש אלא
 בבבל ולא בארץ ישראל²⁰². הטעם למנהג זה כתבו
 ראשונים שהוא כדי לעשות זכר לקידוש החודש²⁰³
 או שיתפרסם הדבר שהוא ראש חודש²⁰⁴. ולכן בני
 ארץ ישראל לא היו קורים הלל בראש חודש, מפני
 שהיו מקדשים על פי הראייה, ודי להם בזה, אבל
 בני בבל קורים, לפי שלא היה להם היכר אחר²⁰⁵.
 ראש שכתבו שנביאים אחרונים הנהיגו את ישראל
 לקרותו בראש חודש בדילוג²⁰⁶, ויש שכתבו סמך
 לזה מן המקרא, שנאמר: הללו הללו שתיים עשרה
 פעמים²⁰⁷, כנגד שנים עשר חודש, וכנגד חודש
 העיבור כופלים הפסוק כל הנשמה תהלל וגו', ושם
 נאמר הללו אל בקדשו, והיינו קידוש החודש²⁰⁸.
 ולפי שאין הקריאה בראש חודש אלא מנהג, קוראים
 אותו בדילוג²⁰⁹, יש שכתבו טעם להדילוג, מפני
 שהוא יום כפרה וסליחה על התינוקות שלא תמול
 אסברה עליהם²¹⁰, ודומה לראש השנה ויום הכפורים
 שאין אומרים בהם הלל²¹¹.

ה. ימים שאין גומרים. בראש חודש אין מצוה
 לקרוא את ההלל¹⁹⁵, שנאמר: השיר יהיה לכם
 כליל התקדש חג, והוא אינו מקודש לחג, שאינו
 אסור בעשיית מלאכה¹⁹⁶, ואותה שאמרו ששמונה
 עשר ימים יחיד גומר בהם את ההלל¹⁹⁷, אין
 הכוונה שבשאר הימים, וראש חודש בכללם, קוראים
 ואין גומרים, אלא שאין חובה כלל לקרוא¹⁹⁸, וגומרים
 שאמרו מובנו קוראים¹⁹⁹, ולא יחיד בלבד, אלא

בסדר הדילוג יש חילוקי דעות ומנהגים: יש
 סוברים מדלגים לא לנו ומתחילים ה' זכרנו²¹², ויש
 מוסיפים לדלג גם אהבתי ומתחילים מה אשיב
 ואומרים עד הסוף²¹³, וכן הוא המנהג היום²¹⁴, ויש
 נומרים אותה כו' בברכות ט ב וחכונה קוראים. וע"ע הנז
 החטה וע' קריאת שמע שאף שם הרבה פוסקים סוברים
 נומרים פירושו נמר משם. 200 בה"ג סוף הל' פולק;
 הלכות ראו ע"פ 81; הלכות פסוקות דרב יהודאי גאון
 ע"י ששון ירושלים תשי"א ע"פ 15; רי"ץ נייאת ח"ב ע"פ
 ד בשם פסוקות; המנהגין הלל סי' 5; העיסור ח"ב הל' 5
 כ"ש בה"ג; תוס' ברכות יד א ושאר מקומות שלע"פ;
 רשב"א ורא"ש ברכות שם; ר"ן שבת פ"ב וסוכה פ"ד;
 מחזור ויטרי ע"פ 194; או"ז ח"ב סי' תנה ועוד.
 201 תענית כה ב מנהג אבותיהם בידיהם; רי"ף שבת
 פ"ב; רמב"ם הנוכה פ"ג ה"ז. על הקריאה ביחיד, ע"י
 5הל' : היחיד. 202 ע"י תענית שם רב איקלע לבבל
 כו'. וע"י ר"ן שבת פ"ב ד"ה תנא יחיד ובמאירי תענית
 שם כמשה החמישית ומ"מ הנוכה שם. 203 שם"ק
 ברכות יד א; מאירי תענית כה ב. 204 מאירי שם.
 205 כפתור ופרח פי"ד הוצ' לונץ ע"פ שנו. 206 פי' ר'
 מיוחס פ' בא. הובא בתורה שלמה שם אות רפז. על
 הדילוג, ע"י 5הל'. 207 תהלים קג. 208 ארחות
 חיים ראש חודש סי' ג; שכלי הקטם השלם סי' קעב
 ותניא סי' קב ובסוף סי' קטומי פירסם השלם סי' קעב
 209 תענית שם; רמב"ם הנוכה שם; מוש"ע רכב ב.
 210 ע"י תענית כו ב, אבל לא הוזכר שם ראש חודש.
 211 לבוש תכב, וע"י לע"פ על ר"ה ויוהכ"פ. 212 רש"י
 תענית שם ד"ה דמלגני. 213 סדר רב עמרם השלם
 ח"ב דף סח; מחזור ויטרי ע"פ 196; אבודרם סדר
 תפלת ר"ח; סור תכב. 214 כ"ה הנוכה בכל סידורי

183 מאירי סוכה שם אפשר כו'. 184 תוס' פסחים שם
 ד"ה קראו. וע"י פשוט תוספתא פסחים פ"ד (הוצ' צוק"מ
 פ"ג) ובפסחים צה ב ישראל שוחטים פסחיהם כו', וכ"ס
 מלשון רש"י סד א ע"י לע"פ. 185 רמב"ם קרבן פסח
 פ"א ה"א; מאירי פסחים שם. 186 תוספתא פסחים
 שם הל' עומדים על דוכנם ואומרים את ההלל כשירה
 כו'; תוס' פסחים שם ד"ה קראו; רמב"ם קרבן פסח שם.
 וע"י רש"י במשנה ערכין י א. 187 רש"י סוכה נד ב
 ד"ה ערב הפסח, וע"י רש"י פסחים סד א ד"ה קראו. וע"י
 ס' חוקת הפסח על הרמב"ם ק"פ שם בשם הגר"ז"ס מבריסק
 שהאר"ד להוכיח בד' רש"י ששירת הלויים בהלל הוא דין
 שירה שעל קרבן וקריאת ישראל ההלל הוא דין מיוחד
 בפסח שטעון הלל בעשייתו. 188 משנה צה א; רמב"ם
 קרבן פסח פ"י ה"ו. 189 ע"י לע"פ; הימים
 הקבועים. 190 תי' א בגמ' שם צה ב. וע"י רש"י
 ערכין י ב שהקשה מ"ה. 191 תי' ב בגמ' שם.
 192 רש"י שם. 193 ע"ע בכורים כרד א. 194 הר"ש
 סיריליא מע"ש פ"ה ח"ב כפי' הירושלמי שם קודש
 שקורין עליו את ההלל, וכו' פי' הר"א פולקא שם, ובפ"ם
 שם פי' כשחיטת הפסח. וע"י הרידב"ז שם שפי' שקריאת
 הפרשה ארמי אובר אבי זהו הילולו. 195 ערכין י ב;
 רמב"ם הנוכה פ"ג ה"ו. 196 ערכין שם ורש"י וע"י
 לע"פ; הימים הקבועים, וע"ע ראש חודש. 197 ע"י
 לע"פ, שם. 198 תוס' ברכות יד א וסוכה מד ב ותענית
 כה ב וערכין שם; רא"ש ברכות שם; רשב"א שם.
 199 רשב"א ורא"ש שם והוכיחו מק"ש שאמרו ותיקים היו

שכתבו טעם לדילוג זה לפי שפרק לא לנו (ברוב ענינים שוה לפרק ה' זכרנו, וכן פרק אהבתי במקצת ענינים שוה לפרק מה אשיב²¹⁵, ומהגאונים יש סוברים שמדלגים מלא לנו עד ה' זכרנו ומדלגים אהבתי ומתחילים מה אשיב ואומרים מפרק זה ארבעה פסוקים אלה בלבד: מה אשיב, כוס ישועות, נדרי, בהצרות²¹⁶, ויש שכתבו מדלגים לא לנו ואהבתי ומתחילים כוס ישועות אשא²¹⁷, ויש מן הראשונים סוברים מדלגים לא לנו ואהבתי ואומר מה אשיב כל הפרק ומדלג ואומר מן המצר קראתי עד סוף ההלל²¹⁸, ויש שכתבו מתחילים מתחילת ההלל עד חלמיש למעינו מים ומדלג ואומר מה אשיב לה' עד סוף ההלל²¹⁹.

אלא בבבל²²⁵, ויש חולקים וסוברים שאף קריאת הלל בחול המועד פסח הוא מנהג חכמים כמו ראש חודש²²⁶, בטעם שבחג הפסח אין גומרים את ההלל בכל יום, כמו בסוכות, אמרו, מפני שבפסח אין הימים חלוקים זה מזה בקרבנותיהם כמו בסוכות²²⁷, ועוד מפני שבשביעי של פסח טבעו המצרים בים, והכתוב אומר: בנפול אויבך אל תשמה²²⁸, וכיון שביום השביעי אין גומרים אותו, לכן אף בחול המועד אין גומרים, שלא יהא עדיף חול המועד מיו"ט האחרון²²⁹, ועוד שאין אומרים שירה אלא ביום שקרוי חג, כמו שכתוב השיר יהיה וגו' התקדש חג, ושאר ימי הפסח לא נקראו חג בכל מקום, אלא שבעת ימים מצות תאכלו²³⁰, וחג המצות לה' —

בחול המועד פסח וכן בשביעי של פסח, ובחוג לארץ בשני ימים טובים האחרונים של פסח, אין גומרים את ההלל²²⁰, וקוראים אותו בדילוג כמו בראש חודש²²¹, וכתבו ראשונים שחמורה קריאת הלל בחול המועד פסח מראש חודש, שבחול המועד תקנת חכמים היא ובראש חודש אינו אלא מנהג ולא מתורת תקנה²²², לפי שימי חול המועד אף הם אסורים במלאכה מרבתי סופרים²²³, ויש מפרשים לפי שימי הפסח מקודשים לשם חג וחלוקים בקרבנותיהם מימות החול, מה שאין כן ראש חודש שאף על פי שחלוק בקרבנותיו מימות החול אינו מקודש לשם חג²²⁴, ולכן בחול המועד פסח היו קוראים את ההלל בכל מקום, אף בארץ ישראל, מה שאין כן בראש חודש שלא היו בומנם קוראים

הכתוב קודם לזה באותו פסוק — מופסק²³¹, הקורא הלל בכל יום, הרי זה מחוץ ומגדף²³², ואפילו נשקורא בלא ברכה²³³, בטעם הדבר כתבו ראשונים לפי שנביאים ראשונים תיקנו לומר בפרקים לשבח והודאה, וזה הקוראה תמיד בלא עתה אינו אלא כמזמר שיר ומתלוץ²³⁴, ויש מפרשים שנראה כמי שאומר שאין הקב"ה עושה נפלאות בכל יום ולכן קורא הנסים שעברו כבר ונמצא שמחוק ומגדף כלפי מעלה²³⁵, ויש מפרשים מפני שנאמר בהלל עצביהם כסף וזהב, וכשאומר אותו בכל יום נראה כמתכוין לחרף ולגדף כלפי מעלה ולומר שאינו יכול לבטלם מן העולם²³⁶, ויש מפרשים שמתוך רנילותו ושניירותו אינו מכוין בו והרי הוא קורא „ה' אלהי עשה

תפלות של אשכנזים וספרדים, מלבד נוסח תימן. עי' להלן.
 215 אפיה רבה סי' תכב ס"ק יב בשם בנימין זאב, וצ"ב.
 216 סידור רב סעדיה גאון עמ' קנג וקנד, ולפ"ז מדלגים הפסוקים נדרי, אנא, יקר, קד אובה, ועי"ש בהערה לשורה 25 בעמ' קנג על חלוקת הפרקים בספרי רב סעדיה גאון.
 217 רי"ץ גי' יג עמ' גי, ולפ"ז מדלגים הפסוק מה אשיב.
 218 רמב"ם הנוכה שם ח"ה, והיינו שמדלג מהלל את ה' כל גוים עד מן המיצר, וכ"ה הנוסה בסידורי תימן בימינו, אלא שהרמב"ם סיים: זה הוא המנהג הפשוט ויש מדלגים דילוג אחר. 219 ס' השלחו כתי' לתלמיד הרשב"א עמ' 49, וזה הירוש שמדלגים גם ה' זכרנו כולו, אם לא שטמ"ה. 220 ערכין י ב.
 221 רמב"ם הנוכה שם ח"ז; טוש"ע תצ ד. 222 ר"ז שבת פ"ב בשם הרמב"ן בלקסות; מאירי תענית פ"ד במשנה ה. ועי' מ"מ הנוכה שם בשם רמב"ן. ועי' יצחק ירנן לרי"ץ גי' יג עמ' ג אות קד בפ"י ד' רי"צ"ג שם.
 223 מאירי שם, ועי' לעיל שהלל תלוי במקודש בעשיות מלאכה. ובר"ז שם לפי שנקראים מועד, וצ"ב שגם ר"ה נקרא מועד. על איסור מלאכה בחוה"מ ע"ע הוה"מ.
 224 ש"ס ברכות יד א. 225 עי' לעיל, מאירי שם. ועי' ר"ז ומ"מ שם שהרמב"ן חולק בזה על הרמב"ם, ואף שלא כ' המתלוקת אלא אם הוה"מ ר"ה שווים כריניהם לענין ברכה ולענין יחיד, עי' להלן, אבל אף בעיקר הרבר שבחוה"מ תקנה ובר"ה מנהג חולקים, עי' בסמור. 226 רמב"ם

ברכות פי"א ח"ט, וכו"מ ברשב"א ברכות י א שבא"י לא היו קורים בחוה"מ. 227 ערכין י ב. ועי' לעיל: הימים הקבועים, ושם עוד טעם שבסוכות אומרים בכל יום שאינו שויד בפסח. 228 משלי כד יז. פסיקתא דרב כהנא חוץ מקיצי נרדמים סי' כט פסקא אחרית דסוכות (ואיננה בשאר פסיקות); ילקוט שמעוני אמור רמז תרנד; שבלי הלקט השלם סי' קעד בשם מדרש הרנינו, וחובא בב"י תצ. ועי' מני"ה י ב מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה. ועי' שו"ת חות יאיר סי' רכה מש"כ בטעם זה. 229 מ"ז סי' תצ ס"ק ג. 230 ויקרא כג ו. 231 פי' ר' מיוחס עה"ת פ' בא, וחובא בתורה שלמה שם אות רמז, ועי"ש שר"ף שהג המצות לה' שבאותו פסוק מוכס על ראש הפסוק ובחמשה עשר יום וגו', והוא מופסק באתנתהא. ועי' תו"ש שם שהאריך להביא כל הפסוקים בתורה בסוכות ובפסח ונמצא שבסוכות כ' הג על כ' הימים ובפסח לא כ' הג על שאר הימים. 232 שבת קיח ב, וחובא ברי"ף ברכות פ"ח ורא"ש שם סי' ה; מנ"א סי' תקפד ס"ק א. 233 תר"י ברכות שם, ועי"ש שו"א מפני שהותם והללוד ומטעם ברכה לבטלה ורחא וכ' שאינו נראה כלל, וכן מוכח ממנ"א שם. 234 רש"י שבת שם. 235 תר"י ברכות שם, וכעין זה במאירי שבת שם בפ"י א דומה כמי שאין לו לצעוק ולהתפלל לזמן החוה ולחבא. 236 תר"י שם בשם ירושלמי. 237 בפסוק לא הוזכר ה' כסוד ל"עשה", אלא שהמובן הוא על ה'.

כיוון בבגל היו אומי ההלל²², כגון ביום הראשון של חג המצות. וכשאר ימי חג המצות שכתב²³ ופנית בבקר ההלכת לאהלך, ובבאש חדשים שאין ישראל שם, אין אומי הלל. וכתב²⁴ ובימי אקרא, ובימי למעטי שבת²⁵ שאינן תלוי בבית דין, רבות²⁶ שבת לה, ואלמעטי ימי הכפורים וראש השנה, לפי²⁷ שאמר מלאכי השרת וכו' עד ספרים נפתחים לפני ספרי חיים ומתים, אין יאמרו שירה, הרי ובימי אקרא ימים התלוין בית דין, לכן אומי אף בראש חודש, רק צריך לדלג להודיע שאינן דומה לימים ייח, כי בחג המצות יום ראשון צריך לגמור שכל ישראל שם ברגל, וכת' ופנית בבקר ההלכת לאהלך, הרי אינם מחוייבין לגמור ואין משונה בקרבנות²⁸. אבל בח' ימי חג הסוכות גומר, כי כל ח' ימים טעון לינה ומצויין ישראל יחזיו ברגל, לכן גומר.

ובכל החורה הקדים שולחן למנוחה, ובאמר אל הכהנים²⁹ הקדים מנוחה לשולחן, להקיש מצות נרות לחג, מה סוכות ח' ימים קורא ההלל אף בחנוכה שהיה מצות מנוחה בימי חשמונאים, ומה בחנוכה נרות אף בחג הסוכות מנוחה, ואשה בוררת היסים לאור הדג³⁰, ומקישין נרות בחנוכה לפרי החג לבית שמאן³¹.

*

וכיון שיש בחג המצות ובראשי חדשים לדלג, בפרשה שמתחלת כמו שפטימית אין לדלג, לפי ששה עליו הכתוב לעבב³², לכן הללו עבדי ה' יהללו את ה' כל ימי החודש לא היו מדלגין, אבל מן הללו עבדי עד למעייט מים ענין אחר³³, הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה³⁴, וציאת מצרים עד למעייט מים מעשה נסים, וגם בלילי פסח אומרים עד למעייט מים ואחריו ברכה גאל ישראל.

ומלגין מן לא לנו שמדבר (בגלוחי) אומות³⁵, ולשון בקשה שקופרין בעיני, ואומות אומרים איה נא אלהיהם, ומשיבין ישראל ואלהינו בשמים, וכתב³⁶ מתי אבא ואראה פני אלהים, באמר אלי כל היום איה אלהיך, אודם עד בית אלהיך בקול רינה וחרדה המון חוגג באמרם אלי כל היום איה אלהיך, ואבואה אל מוכה אלהים אל אל שמחה גילי, כשהם בגלות אומרים יהי עולמם לרגל ואומי הלל. וסמך לאורו מזמור³⁷ אם שכחנו שם אלהינו, ומלג עד ומגנים הוא, כי הכל ענין אחד, ואומי ה' זכרנו, וכן בראשי חדשים יברך ונאחזו בדרך (סוחותם הברכה, ומלגין ארובתי כי ישמע, לפי שאין ראשו כסופו הוא לשון בקשה עד כל האדם כחב, כי מוטב על צדה ויען אמצא, ועד, ובימי אקרא שובי נפשי

22 סבא זו כתב בערוגת הבושם ח"ב (עמ' 234) בשם "ספר הכבוד" לר"י הנסיד רבו של הרוקח. 23 דברים סו ז. 24 תהילים קסו ב. 25 גם זה ישנו בערוגת הבושם 30 בשם ספר הכבוד. 26 שמות כ"י. 27 ערובין ב. 28 שם. 29 ויקרא כד א"ט. 30 סוכה ג. 31 ע"י שבת כא ב, שבלי הלקט ט"י קנ"ג. 32 ע"פ יצאנו ט"ו ב. 33 צ"ל אחר, וכוונתו לבאר למה אין מדלגין במזמור בצאת ישראל אף שאינו מוחיל כמו שמטיים, ומבאר מפני שהיה ענין אחד עם המזמור הראשון. (כבי"י שטרס ענין אחר, יש רוח לפני תיבת אל, והי נראה כפני חוש, וצ"ב ר.מ.ק.). 34 מגילה ד א. 35 אולי צ"ל: בנות האומות (ו.מ.ק.). 36 תהילים מב, מג. 37 שם מד כא.

למנוחתי, כשהוא הולך לבית המקדש ולא בראשי חדשים. ועוד מתחיל מה אשיב לה' כל תמולתי, וכבר אמר גמל עלייך, תמולתי על בגדו דלג גמל עלייך. כוס ישועות אשא, חילגו ולי יהושע.

למעלה מדלגין ובשם ה' אקרא, ובגון אומי ובשם ה' אקרא, פעמים כי למעלה פעמים אקרא³⁸ למטה נפשי, כגון יקר בעיני ה' המוזה לחסידיו. כגון צדה ויען אמצא ומצרי שאול מצאוני, פעמים נדדי לה' אשלם, בחצרות בית ה' בחוכבי ירושלים, הלא בראשי חדשים אין ישראל בירושלם, אינו אומר אבא לירושלם אלא באה...³⁹ ומן שהייתי שם. ואומי בסוף ואין מדלגין כי שעה עליו הכתוב לעבב, ולמעלה מדלגין ישראל כסוף בה'. וכן מדלגין כי אומרין יאמר נא.

וכופלים חזרו ג' פעמי' הראשון לצורך ג' פעמים הרי כ"א תיבות. ומן אורך ואילך כופלין הם ט"ג תיבות, הרי פ"ד תיבות, לתשלומין לפ"ד תיבות שמדלגין בפרשת בצאת ישראל. והחן אומי' הודו ו' תיבות, ואומי' אבא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא הם י"ז תיבות, הרי כ"ג תיבות אומר החון. ועוד יחלקין ה' אלהינו וכל מעשיך חסידך צדיקים עשוי רצונך עמך בית ישראל, ברינה יחד ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו את שם קדשך, כי לך טוב להלל ולשמן נאה לומר מעולם ועד עולם אתה אל, ברוך אתה ה' מלך מהולל בתשובות.

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל, הרי י"ג תיבות בברכה זו, יהללך ל"ט תיבות, והחן כ"ג, הרי ע"ה תיבות תשלומין להיבנות שמדלגין בפרשת אהבה. ואם תאמר הלא כופלין כבי"א יזמנו⁴⁰ וללה אחת, כשאין מדלגין, משום ולא פסקא מילתא, שאם לא היו כופלין כשגומרים את ההלל כיון דגרסין בפה לא היו יכולין לדלג בראשי חדשים, ואם תאמר כיון דגרסין אין יכולים לדלג, וגם האומי מרדים מהיים שמע שמע הרי זה מגונה⁴¹, ובהלל אומרין חזרו וחדו אורך [אורך], אלא מפני שהכפל לתשלומין למה שמדלגין.

ובכ"א יום שגומרין, אעפ"כ אין מתעין מלכפול, ולא פלוג כדי שלא להקל וללול, כמו שאומי קידוש בבית הכנסת כיום⁴², שמתחילה היו חדרים של אבסטיים פתוחין לבית הכנסת ואוכלים בחדרים, ועתה מברכין בבית הכנסת ואינן למעלה. אם לא היו מברכין בבית הכנסת לא היו עמי הארץ בקאים לברך בביתם, ועד ביום טוב שני אנו מברכין ביום חג פלוני זהו, ואנו בקאים בקריאת קידושא⁴³.

38 ובימי אקרא, ובשם ה' אקרא. 39 מילה אחת בבי"י מוטשטשת. 40 כצ"ל: ימים. 41 ברכות ג' ב. 42 ע"י יום פסחים ק ב ר"ה יד קידוש, המנהג ה"ל שבת ט"ז, סוף אר"ז ט"י ושם.

7

סדר כוונת הלל

המעם אמירת הלל כר"ם כי **בשבת** שהוא קדש צמיר אצט כולו
 רחמים ולכן אינו ממפט רק עד סוף אלילות כי לא ילאו
 דינין ממנו, לכן בשבת א"צ לא הלל ולא י"ג מדות שהוא למסק
 דינין כי בשבת אין דינין, **משא"כ צי"ט** הוא צמיר אמת ו"ק דאמת
 גופא הארה שלימה, אמנם לפי שאמת יש גם **אורש** דינין ולכן
 מקוננת צבראה לכן אומרים הלל גם למסק דינה, ולפי שבצ"ט
 ההנהגה מו"ק דאמת שאיט ס"ג ועס י' אומ"ן גי' יוס עוץ ולא ע"י
 מלי דאמת שאיט צמיר מלאכה לכן אסור צי"ט צמלאכה, **אך צי"ט**
 לא יש טוס' אור הארה לנון שמקבלת הארה בק ממלי דיניה, לכן
 אומרים ג"כ הלל למסק **דיניה** כי הלל גי' **אד"צ** מלי דאלילות,
 וזוה היא נמסקה כמו צי"ג מדות לכן **הלל צמקום** י"ג מדות.

ורברוי צפסקוס מן המזל ל"ג מדות דהיינו ט' מ"ד דז"ח
 ויכוין לעשות וזוג לאה צקריאמה צמקום ועצור, ולפי
 שאין עמה הארה שלימה כמו צי"ט ששס מו"ק דאמת וכלן רק
 ממלי אמת לכן אין הלל גמור צי"ט. והנה היא אחר שהקטניה
 חורה להסדש למסק דיניה אנצרו צמעומה ומצטלת ייקמ
 הקליפוי ויעולו העולם מאסכה ומכל סולי:

**ברוך אתה יהוה אלהינו מלך
 העולם אשר קדשנו בציונותו
 וצונו לקרוא את ההלל י"ג לאה מלי:**

דחברת דמוסיפה אור בר"ח כדלך שמספרו אורי שבמלי דאצילות ובה נמתק (הר"ל
 דבה' צבי תפארת הוא צפ"ע"ח).

אורה לה: זה השער ליהודי צדיקים יבואו בו: **אורה** פי
 ענינה תפוזי, כי לישועה: אמר אכן מאדם הבונים יהודה לראש
 פניה: מנה כמות יהודה היתה זאת היא נפלאות ביעינה: שנת
 זה היום עשה יהודה נגילה ונשחיתה בו: זה
אָנָּה יהוה הושיעה נָא
אָנָּה יהוה הושיעה נָא
אָנָּה יהוה הושיעה נָא
אָנָּה יהוה הושיעה נָא

וממנו כדכונה משימה צבראה צי"ט האדם מי לעולם הארכתי מדות כהו צמאר
 אחר כי ענינה ותי' לי יושע ס"ח עולה אורי ותי' לי
 לישועה י"ג עולה מ"ה אה"י. אכן מאבא בטונים י"ט מ"ו
 י"ט א"ל אורי. היש ללא ספ' י"ט מ"ג י"ן מ"ט קי"ו
 קי"ד לכן מאבא בטונים היש ללא ספ' י"ט מ"ג י"ן מ"ט קי"ו
 י"ט א"ל אורי. היש ללא ספ' י"ט מ"ג י"ן מ"ט קי"ו
 י"ט א"ל אורי. היש ללא ספ' י"ט מ"ג י"ן מ"ט קי"ו
 י"ט א"ל אורי. היש ללא ספ' י"ט מ"ג י"ן מ"ט קי"ו
 י"ט א"ל אורי. היש ללא ספ' י"ט מ"ג י"ן מ"ט קי"ו

ברוך ה' אלהינו אשר קדשנו בציונותו וצונו לקרוא את ההלל
 י"ג לאה מלי:
אָנָּה יהוה הושיעה נָא
אָנָּה יהוה הושיעה נָא
אָנָּה יהוה הושיעה נָא
אָנָּה יהוה הושיעה נָא

אורי פון וחת פון אורי י"ט בלגה חתפ י"ט צמנה פת' על גם בלגה שבלגה עברת לעולם וצמ
 לעמים עת' נק' י"ט סמנה שחמנה אורח סמח בעי'ן אחר י"ט בכותה לבת ע' מלגום ביש דוד שחל
 גמון לעמיה ובהו נעמים כע' כספן כמלין ע' שיהיה כמע' ע' ודודי' כי זה ספ' עת' כיהו ואל יקמ
 ישי' אור בלגה כחור חמנה וכל עוד שאין י' כן אן גממתי' בלגל' וקורין ארבעה כ' אחר עולם חת
 מוד ווד כמלך לממנה באלגה אנוה ואל כמכנה לעינה זה מוד סופ' שיש חממות ווד כחוד בלגה
 אקמ' עמיטען אמת על ע' אה' כיעים: